

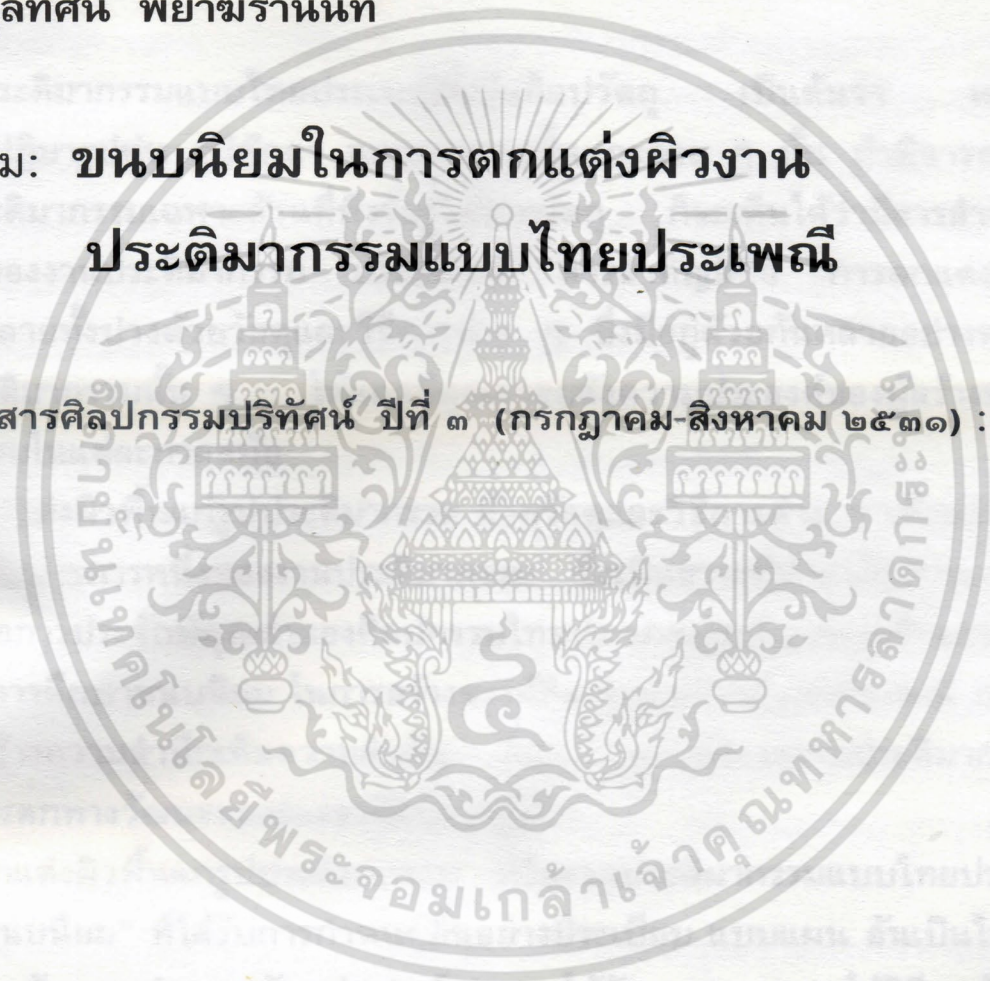
ขบหนียมใหนการตกแต่งผิวงาน
ประติมากรรมแบบไทยประเพณี

โดย...นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์

ผู้เขียน: จุลทัศน์ พยาฆรานนท์

ชื่อบทความ: **ขบหนียมใหนการตกแต่งผิวงาน
ประติมากรรมแบบไทยประเพณี**

ที่มา: วารสารศิลปกรรมปริทัศน์ ปีที่ ๓ (กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๓๑) : ๖-๖๑

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขบถนินยมนในการตกแต่งผิวงาน ประติมากรรมแบบไทยประเพณี

โดย...นายจุลทัศน์ พยาฆรณนท

งานประติมากรรมแบบไทยประเพณีที่เป็นศิลปวัตถุ เป็นต้นว่า พระพุทธรูปปฏิมา เทวปฏิมา บุคคลปฏิมา รูปหุ่น รูปตุ๊กตา และลวดลายปั้นแกะต่าง ๆ นั้น ถ้าพิจารณาสาระสำคัญของคุณค่างานประติมากรรมเฉพาะด้านที่พึงรับรู้ได้จากวัตถุ ก็ให้เห็นได้ว่ามีสาระสำคัญอยู่สิ่งหนึ่งซึ่งส่งเสริมคุณค่าของงานประติมากรรม เป็นอย่างดี สาระสำคัญนี้คือ การตกแต่งผิวพื้นของรูปประติมากรรมทั้งหลายทั้งปวงด้วยวัสดุและวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายอย่างหลายวิธี เพื่อสร้างเสริมงานประติมากรรมนั้น ๆ ให้แลดูมีคุณค่าสมดังความประสงค์ของผู้สร้างหรือเพื่อความพึงตาพอใจแก่ผู้ดูชมในแต่ละกาลสมัย

การตกแต่งผิวพื้นแก่รูปประติมากรรม ด้วยวัสดุและวิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างเสริมคุณค่าขึ้นนี้เป็นสาระสำคัญประการหนึ่งของงานประติมากรรม ซึ่งเป็นสาระที่น่าสนใจควรแก่การทำความเข้าใจ และเข้าใจเพื่อการประจักษ์คุณค่าของศิลปกรรมไทยประเภทประติมากรรมไทยประเพณี ทั้งในกรณีที่เป็นไปเพื่อการศึกษารับนินยมน ในการสร้างสรรค์ศิลปกรรมแบบไทยประเพณี การสร้างความนิยมชมชอบการสร้างควมสำนึกเห็นควมสำคัญ ในการอนุรักษ์ธำรงงานประติมากรรมแบบไทยประเพณี ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่ได้

การตกแต่งผิวพื้นแก่รูปประติมากรรม หรืองานประติมากรรมแบบไทยประเพณี ควรกล่าวได้ว่าเป็น “ขบถนินยมน” ที่ได้รับการกำหนดขึ้นอย่างมีระเบียบ แบบแผน อันเป็นไปโดยคตินิยมอย่างเหมาะสมทั้งในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ การใช้วัสดุ และการใช้วิธีการในการตกแต่งประติมากรรมแต่ละชนิดที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นมาสนองความต้องการของคนในสังคมแต่กาลก่อน “ขบถนินยมน” ในการตกแต่งผิวพื้นแก่งานประติมากรรมแบบไทยประเพณีนี้ อ้างตามประจักษ์พยานทางด้านศิลปวัตถุที่เป็นงานประติมากรรมซึ่งยังคงปรากฏอยู่กับหลักฐานทางด้านเอกสารที่มีเนื้อควมพรรณนาเฉพาะด้วยเรื่องการตกแต่งผิวพื้นงานประติมากรรมนี้ พอจะประมวลเข้าด้วยกันให้เห็นและเป็นที่รู้จักเข้าใจได้ว่า ขบถนินยมนในการตกแต่งผิวพื้นงานประติมากรรมแบบไทยประเพณี ที่ได้เป็นแนวทางการปฏิบัติกันมาแต่กาลก่อน มีอยู่หลายอย่างหลายวิธี ซึ่งอาจพรรณนาควมโดยพิสดารของขบถนินยมน แต่ละอย่างแต่ละวิธี เป็นลำดับต่อไปดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

๑. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการลงรักปิดทองคำเปลว การตกแต่งด้วยขนบนิยมตามหัวข้อนี้ ทำโดยการใช้ยางหรือรักน้ำเกลี้ยง หรือรักสมุก อย่างใดอย่างหนึ่งทาทับลงบนผิวพื้นงานประติมากรรม เป็นต้นว่า รูปไม้แกะสลัก ลวดลายปูนปั้น รูปหล่อด้วยโลหะ ฯลฯ ให้ทั่วเสียชั้นหนึ่งก่อน เพื่อเป็นการรองพื้นหรือปรับผิวงานประติมากรรมนั้นให้เรียบเกลี้ยงเงลา เมื่อยางรักหรือรักสมุกที่ได้ทาลงไว้เป็นพื้นแห้งสนิท จึงขัดผิวกรวดให้เรียบเนียนทั้งทั้งรูปประติมากรรมแล้วทาร์กเซ็ดให้ทั่วผิวพื้นซึ่งได้ทาร์กรองพื้นไว้ก่อนนั้น ต่อจากนั้นจึงปิดทองคำเปลวลงบนพื้นให้ทั่วผิวพื้นทั้งหมด ที่ต้องการปิดทองคำเปลว ให้แลดูเป็นดังผิวงานประติมากรรมนั้นฉาบไว้ด้วยทองคำแท้ ๆ

ขนบนิยมในการตกแต่งผิวพื้น งานประติมากรรมด้วยการลงรักปิดทองคำเปลวตั้งอธิบายมานี้ พึงสังเกตเห็นเป็นความนิยมอย่างแพร่หลาย ในการตกแต่งผิวพื้นงานประติมากรรมประเภทพระพุทธรูปปฏิมา ซึ่งสร้างขึ้นอย่างที่เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะสัมฤทธิ์ พระพุทธรูปปั้นด้วยปูนพระพุทธรูปและสลักด้วยไม้ และพระพุทธรูปจำหลักด้วยศิลา การตกแต่งผิวพื้นงานประติมากรรมตามที่กล่าวด้วยการลงรักปิดทองคำเปลวเช่นนี้ มีเหตุผลอธิบายโดยสาระที่เป็นขนบนิยมในการสร้างสรรค์ศิลปกรรมแบบไทยประเพณี ๓ ประการด้วยกันคือ

เหตุผลประการแรก ในการลงรักปิดทองผิวพื้นงานประติมากรรมต่าง ๆ ซึ่งทำด้วยไม้ ปูน ดิน หิน และโลหะ ก็เพื่อต้องการฉาบกลบผิวพื้นเดิมที่แลดูเป็นวัศุกรรมดาสามีญไม่สู้มีราคาด้วยทองคำเปลว ซึ่งเป็นวัศุที่คนทั่วไปยอมรับและยกย่องว่าเป็นสิ่งที่มีราคา มีค่ายิ่ง เมื่อนำมาปิดทับลงบนผิวพื้นงานประติมากรรม ซึ่งทำขึ้นด้วยวัศุต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นเข้าแล้ว ก็จะเป็นการช่วยให้งานประติมากรรมนั้น ๆ ดูมีคุณค่าชวนให้น่าสนใจ และเกิดความนิยมชมชอบตามมา ขนบนิยมในกรณีนี้ มีหลักฐานให้เห็นได้มาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานีแห่งสยามประเทศ โดยอ้างเอกสารที่เป็นบันทึกการเดินทางของ ม.นิโกลัสแซรเวส ผู้ซึ่งเดินทางมาสู่กรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พรรณนาความว่าไว้ดังนี้

“ข้าพเจ้าได้เห็นวัดเก่า ๆ ๕ หรือ ๖ วัด ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามทรงใช้พระราชทรัพย์เป็นอันมากในการสร้างมีทองคำส่งและสะท้อนอยู่ในที่องค์พระปรารค์อันสูงเยี่ยมสร้างด้วยฝีมือช่างอันประณีต วิหารคตนั้นมีบริเวณกว้างยาว ด้านละกว่าหนึ่งร้อยก้าว ประดับด้วยพระพุทธรูปขนาดต่าง ๆ ในช่องกุฏิ ลางองค์ปั้นด้วยดินเผาฉาบปูนปิดทอง บางองค์หล่อด้วยองค์สัมฤทธิ์ บางองค์แกะด้วยไม้ปิดทองคำเปลว บางองค์เป็นพระทองคำ และลางองค์หล่อด้วยเนื้อเงินแท้....ภายในโบสถ์เกือบจะเกลี้ยงเงลา แทนที่บูชาใหญ่กินเนื้อที่ตามส่วนกว้าง ในทางลึกไว้ทั้งหมด เว้นช่องตรงแนวเสาทั้งสองด้านเท่านั้น เนื้อแทนบูชานั้นประดิษฐานพระประธานองค์ใหญ่มหึมา ก่อด้วยอิฐถือปูน บางองค์ก็หล่อด้วยทองเหลืองและประดับทองคำเปลว”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การปิดทองคำเปลวตกแต่งผิวพื้นประติมากรรมโดยขนบนิยมตามกล่าวนี้อันยังมีคำให้การของชาวต่างประเทศอีกผู้หนึ่งซึ่งเป็นชาวเยอรมัน ชื่อ เอนเยลเบิร์ต แกมเฟอร์ ได้เดินทางมาสู่กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา แล้วจดหมายเกี่ยวกับเรื่องการปิดทองคำเปลวตกแต่งงานประติมากรรมขึ้นไว้โดยความต่อไปนี้

“ภายในโบสถ์ ประดับปฏิมาต่าง ๆ ใหญ่เท่าตัวคนจริง ๆ ก็มี ใหญ่กว่าก็มี ปั้นด้วย ปูนชั้น นํ้ามันประสมกัน ภายนอกลงรักดำแล้วปิดทองคำเปลว ตั้งเรียงรายเป็นหลายแถวอยู่บนแท่นซึ่งตั้งที่บูชา...ที่วัดมอญนอกกรุง ซึ่งภาษามอญเรียกว่า วัดเจ้าพันญะเชิง มีพระประธานขนาดใหญ่อย่างว่านี้ ปิดทองอร่าม”

เหตุผลประการที่สอง ในการลงรักปิดทองคำเปลวงานประติมากรรมนั้นเป็นผลเนื่องมาจากแต่เหตุที่ต้องป้องกันผิวพื้นของงานประติมากรรมมิให้ผุกร่อนและถูกทำลายลงด้วยแดด ฝน ปลวก กัดกิน ซึ่งทำให้งานประติมากรรมนั้น ๆ เสียหายคงสภาพดีอยู่ไม่ได้ การลงรักปิดทองคำเปลวเคลือบผิวพื้นเข้าไว้เป็นการช่วยป้องกันรักษางานประติมากรรมมิให้ผุกร่อน เสียหายได้ ทั้งนี้เนื่องด้วยยารักหรือรังก้านเกลี้ยงเมื่อทาทับพื้นชนิดใดก็ได้ พอแห้งแล้วจะทนต่อกรดหรือด่างสามารถคุ้มกันวัสดุที่อยู่ภายใต้มิให้เป็นอันตรายจากกรดหรือด่างที่จะมาถูกต้องได้นานมาก อนึ่งทองคำเปลวที่นำมาปิดทับบนยารักนั้นก็ยังเป็นธาตุแท้ไม่เป็นสนิม ทั้งยังอาจป้องกันวัสดุต่าง ๆ ที่หุ้มด้วยทองคำหรือทองคำเปลวมิให้เป็นสนิม หรือผุกร่อนเสียหายได้อีกด้วย ดังนั้นคนแต่ก่อนจึงนิยมใช้ทองคำเปลวปิดทับฉาบ หุ้มป้องกันงานประติมากรรม และองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมมิให้ผุกร่อนสึกหรอไปเสียโดยเร็ว ขนบนิยมเช่นในกรณีนี้มีหลักฐานพียงอ้างให้เห็นได้จาก โคลงกำสรวลศรีปราชญ์บางบทที่พรรณนาถึงสถาปัตยกรรมบางแห่งในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งบุหุ้มด้วยแผ่นโลหะแล้วยังได้ปิดทองทับโดยความต่อไปนี้

❖ อัญชวยศยั้งฟ้า	ลงดิน แลฤา
อำนาจบุญพรองพระ	ก่อเกื้อ
เจดีย์ล่ออินทร	ปราสาท
ในทาบทองแล้วเนื้อ	นอกโสรมาฯ

ความในโคลงบทนี้ แสดงให้เห็นความเชื่อว่าการใช้ “ทอง” ซึ่งโบราณหมายถึง ทองแดง หรือ ทองเหลือง บุทับหรือทาบหุ้มองค์ประกอบสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีขนบนิยมในการใช้ โสรมา หรือ โสม คือ “ทองคำ” หรือทองคำเปลว ปิดทับเพื่อป้องกันมิให้ทองแดง หรือทองเหลืองที่ใช้บุทาบหุ้มนั้นเกิดเป็นสนิมขึ้นในภายหลังนั่นเอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เหตุผลประการที่สาม ในการลงรักปิดทองผิวพื้นงานประติมากรรม โดยเฉพาะประติมากรรมประเภทรูปเคารพในศาสนา เป็นต้นว่า พระพุทธรูปปฏิมา นั้นพึงสังเกตได้ว่าการลงรักปิดทองในงานประติมากรรมประเภทนี้ ได้ทำเป็น ๒ อย่างด้วยกันกล่าวคือ อย่างแรกนั้นมีขนบนิยมลงรักปิดทองเฉพาะส่วนร่างกายที่พ้นจากไตรจีวรที่ห่มหรือครองอยู่ให้เป็นสีทอง ส่วนที่เป็นไตรจีวรมันทาด้วยสีชาดหรือสีแดงคล้ำ ๆ พระพุทธรูปปฏิมาปิดทองคำเปลวด้วยขนบนิยมอย่างนี้ ยังมีให้เห็นเป็นตัวอย่างในพระอารามต่าง ๆ ทางภาคเหนือของเมืองไทยเรานี้อยู่ด้วยจำนวนไม่น้อย ยังการปิดทองคำเปลวบนผิวพระพุทธรูปปฏิมาอย่างที่สองนั้น มีขนบนิยมปิดทองคำเปลวทับทั่วไปทั้งส่วนร่างกายที่เป็นเนื้อหนังและส่วนไตรจีวรที่ห่มครองอยู่ ดูเป็นอย่างไรประติมากรรมทำขึ้นด้วยทองคำทั้งองค์แท้ ๆ ขนบนิยมในการตกแต่งผิวพื้นพระพุทธรูปปฏิมาซึ่งได้ทำกันมาโดยลำดับแต่กาลก่อนตามกล่าวมานี้ จึงได้ทำเป็น ๒ อย่าง คือ อย่างหนึ่งปิดทองคำเปลวเฉพาะส่วนที่เป็นเนื้อหนัง ส่วนไตรจีวรทำด้วยการระบายเป็นสีต่าง ๆ กับอีกอย่างหนึ่งปิดทองคำเปลวทั่วถ้วนทั้งองค์พระพุทธรูปปฏิมา

ขนบนิยมในการลงรักปิดทองคำเปลว แก่ผิวพื้นพระพุทธรูปปฏิมาดังอธิบายมานี้ ถ้าจะพิจารณาเพื่อจำแนกว่าอย่างใดเป็นขนบนิยมเกิดขึ้นก่อนขนบนิยม อีกอย่างหนึ่งนั้น หากอาศัยขนบนิยมในตำราการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาเป็นสิ่งกำหนด ก็ควรชี้ได้ว่าขนบนิยมในการปิดทองคำเปลวเฉพาะเนื้อหนังบนร่างกาย ส่วนที่พ้นจากการปกปิดด้วยไตรจีวรควรมีขึ้นก่อน ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยเหตุที่ประสงค์จะแสดงสภาพผิวเนื้อของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้ต้องด้วยลักษณะของพระมหาบุรุษตามที่กำหนดและปรากฏในคัมภีร์ลิลิตวิสตระของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ข้อความแสดงลักษณะมหาบุรุษ ข้อหนึ่งว่าดังนี้

“**สุกษุมสรวุ วรณฉวี : ผิวละเอียดมีสีเหมือนทองคำ**”

กับยังมีความที่กล่าวพรรณนา มหาปุริสลักษณะ หรือลักษณะของมหาบุรุษ 32 ประการตามที่กล่าวในบาลีมหาปทานสูตร ที่ขนิทาย มหาวัคค ว่าไว้ดังนี้

“**สุวณฺณวณฺโณ : ผิวมีสีดุจทองคำ**”

โดยเหตุที่มีหลักฐานดังกล่าวมานี้ เป็นตัวการกำหนดให้เห็นสาระสำคัญในการสร้างรูปพระพุทธรูปปฏิมา ขึ้นเป็นรูปแทนพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระมหาบุรุษให้สมด้วยเหตุผล คนแต่ก่อนจึงนิยมที่จะลงรักปิดทองงานประติมากรรมประเภทพระพุทธรูปปฏิมาเฉพาะส่วนที่เป็นเนื้อหนังพ้นจากปกคลุมด้วยไตรจีวร ให้แลเห็นผิวพรรณของรูปแทนพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีสีดุจทองคำ หรือผิวละเอียดมีสีเหมือนทองคำนั้นเทียว ขนบนิยมตามกล่าวเฉพาะกรณีนี้ จึงควรจัดว่าเป็นขนบนิยมที่มีขึ้นก่อน ต่อภายหลังคนทั้งหลายพากันนิยมคุณค่าวัตถุ

เอกสารนี้เป็นเอกสารสงวนไว้สำหรับงานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้เผยแพร่โดยเว็บไซต์นี้

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มากกว่าเหตุผลที่เป็นขนบนิยมมาแต่ก่อนก็ยินดีและเห็นชอบที่จะปิดทองคำเปลวหุ้มทั่วไปทั้งองค์ พระพุทธปฏิมาให้ดูเป็นทองทั้งองค์พร้อมไป ขนบนิยมเช่นนี้น่าที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง

๒. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยบุโลหะ การตกแต่งผิวงานประติมากรรมตามขนบนิยมในหัวข้อนี้ ทำโดยการนำเนื้อทองคำ หรือเนื้อเงิน มาตีแผ่ให้เป็นแผ่นบาง ๆ แล้วนำขึ้นบุหุ้มรูปประติมากรรม ซึ่งมักเป็นรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์ แล้วกวาดแผ่นทองคำหรือแผ่นเงินนั้นให้แนบกระชับกับรูปหุ่นที่เป็นแกนอยู่ภายในให้เป็นรูปร่างดังหุ่นเดิมทุกประการ อนึ่ง แผ่นทองคำหรือแผ่นเงินซึ่งบุทับลงบนรูปหุ่นซึ่งต้องการทำให้ผิวภายนอกเป็นทองหรือเป็นเงินนี้ ต้องใช้จำนวนหลายแผ่นและมีขนาดต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของพื้นที่จะบุหุ้มลงไป แผ่นทองคำหรือแผ่นเงินแต่ละแผ่น ๆ ต้องจัดการให้ต่อเข้าด้วยกัน เพื่อรัดรูปหุ่นและให้ติดแนบคงอยู่กับหุ่นโดยมิหลุดหล่นในภายหลัง การประสานริมแผ่นทอง แผ่นเงินแต่ละแผ่นให้ต่อดัดเข้าด้วยกันนี้ ช่างบุโลหะแต่โบราณใช้วิธีทำตะเข็บแบบหางเหยี่ยวที่ริมแผ่นทอง แผ่นเงิน แล้วนำมาเข้าริมโดยขัดตะเข็บหางเหยี่ยวให้ข่มซึ่งกันและกัน จึงกวาดแนวตะเข็บให้เรียบเนียนจนแลดูเป็นเนื้อเดียวกัน

ขนบนิยมตกแต่งงานประติมากรรมด้วยการบุโลหะที่เป็นทองคำ เงิน หรือดีบุก กิติ มีหลักฐาน แสดงความนิยมในขนบนิยมอย่างนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีแห่งสยามประเทศแล้ว หลักฐานแสดงความนิยมในกรณีนี้อ่างความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เมื่อรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เป็นต้นเกล้า ดังความต่อไปนี้

“ศักราช ๘๔๑ ปีกุน เอกศก แรกสร้างพระวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระรามาธิบดี แรกหล่อพระศรีสรรเพชญ์ในวันอาทิตย์ เดือนหก ขึ้นแปดค่ำ

“ครั้นถึงศักราช ๘๔๕ ปีเถาะเบญจศก วันศุกร์ เดือนแปด ขึ้นสิบค่ำ ฉลองพระพุทธเจ้าพระศรีสรรเพชญ์ คณะพระพุทธปฏิมากรเจ้านั้น แต่พระบาทถึงยอดพระรัศมีสูงได้ ๘ วา พระพักตร์นั้นยาวได้ ๔ ศอก โดยกว้างได้ ๓ ศอก พระอุระกว้างได้ ๑๑ ศอก และทองหล่อพระพุทธปฏิมากรเจ้าหนักห้าหมื่นสามพันซั่ง ทองคำหุ้มหนักสองร้อยแปดสิบหกซั่ง ช่างหน้านั้นทองเนื้อเจ็ดน้ำสองขา ช่างหลังนั้นทองเนื้อหกน้ำสองขา”

ขนบนิยมในการบุโลหะ เป็นต้นว่า ทองคำตกแต่งงานประติมากรรม โดยเฉพาะบุหุ้มพระพุทธปฏิมากรดังกล่าว ยังมีหลักฐานให้ทราบว่าเป็นขนบนิยมที่ได้รับความนิยมเนื่อง ๆ กันมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาดำรงฐานะเป็นราชธานี หลักฐานแสดงความนิยมในการบุโลหะตกแต่งงานประติมากรรม ต่อภายหลังมีความปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เมื่อรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสแก่ พระยาริน-
บาล ให้รจนาพระพุทธปฏิมา เป็นพระพุทธรูปสนองพระองค์ ห้าพระองค์ องค์หนึ่งบุทองนพคุณ ทรง
เครื่องมงกุฏ กุณฑล พาหุรัส ย่อมประดับเนาวรัตน์ แลบัลลังก์นั้นบุทองจำหลักประดับเพชรรัตน
องค์หนึ่งบุทองนพคุณ บัลลังก์นั้นบุทองคำหลัก องค์หนึ่งนั้นเป็นพระพุทธรูปปฏิมา นาคาสน์
พระพุทธรูปองค์นั้นรจนาด้วยนาคสวาดแลเครื่องทรงทองจำหลักประดับเนาวรัตน์ แลบัลลังก์นั้น
รจนาด้วยนาคสวาด พระพุทธรูปปฏิมากรบุเงินสององค์ แลฐานเงินจำหลักสรรพางค์”

ขบถนิยมในการตกแต่งงานประติมากรรมด้วยวิธีบุโลหะ ทองคำ เงิน เมื่อสมัยกรุงศรี-
อยุธยา ยังเป็นราชธานีอยู่นั้น ยังได้รับความนิยมทำการไม่จำเพาะตกแต่งงานประติมากรรมประเภท
พระพุทธปฏิมาเท่านั้น แต่ยังสามารถตกแต่งแก่ประติมากรรมประเภทเทวปฏิมาอีกด้วย หลักฐานแสดง
ขบถนิยมในกรณีนี้ อ้างความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เมื่อรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชดังความต่อไปนี้

“ในเดือนยี่ ปีมอกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว บำเพ็ญพระราช
กุศลนานาประการแลให้หล่อ รูปพระอิศวร เป็นเจ้ายืนสูงศอกคืบมีเศษพระองค์หนึ่ง รูปพระศิวาภิตย
ยืนสูงศอกมีเศษพระองค์หนึ่งรูปพระมหาวิฆเนศวรพระองค์หนึ่ง รูปพระจันทรภิตยพระองค์หนึ่ง
แลรูปพระเป็นเจ้าทั้งสี่พระองค์นี้สวมทองนพคุณ แลเครื่องอาภรณ์ประดับนั้นถมราชาวดี ประดับ
แหวนทุกพระองค์ ไว้บูชาสำหรับการพระราชพิธี....

ครั้งปีระกา นพศก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการ
ตรัสสั่งเจ้าพระยาจักรีให้แต่งโรงราชพิธีบัญชาพรหม แลขมรมสำหรับการพระราชพิธีทั้งปวง ในทะเล
หญ้า ตำบล พะเนียด แลทรงพระกรุณาตรัสให้หล่อ พระเทวกรรมยืนสูงศอกหนึ่งหุ้มด้วยทอง-
เนื้อแก้ว แลเครื่องอาภรณ์นั้นถมราชาวดี ประดับด้วยแหวนไว้สำหรับการพระราชพิธีคชกรรมสืบ
ไป”

ขบถนิยมในการตกแต่งงานประติมากรรม โดยเฉพาะได้ทำแก่พระพุทธปฏิมาเช่นดัง
กล่าวมานี้ ภายหลังยังเป็นความนิยมมิได้เสื่อมไป ดังจะทราบได้ว่าการตกแต่งพระพุทธปฏิมาด้วย
การบุแผ่นทองคำ หรือเงินในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อยู่อีกไม่น้อยเลย หลักฐานที่เป็นประจักษ์พยานยัง
ปรากฏให้เห็นได้ มีเป็นต้นว่า พระพุทธรูปปฏิมาปางห้ามสมุทร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-
เจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้างขึ้นทางพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระอัยกาธิราชเจ้าจักรพรรดินาถบพิตร
พระองค์หนึ่ง กับทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระชนกนาถบรมมหาราชบพิตรอีกพระองค์หนึ่ง อ้าง
ความซึ่งปรากฏในตำนานเรื่องวัตถุลูกถานต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
สถาปนา ว่าได้ดังนี้

“พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กับพระพุทธเลิศหล้า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงสร้าง ประมาณว่าในปลายปีชวด พ.ศ. ๒๓๘๕ หรือต้นปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๘๖ เพราะพบหมายรับสั่ง
เกณฑ์อิฐก่อฐานตั้งพระพุทธรูป ๒ พระองค์นี้ เมื่อเดือน ๑๐ ปีเถาะ เป็นพระพุทธรูปยืนสูง ๖ ศอก
หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์เป็นแกนแล้วหุ้มด้วยทองคำหนักพระองค์ละ ๖๓ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ทรงเครื่องตัน
อย่างพระเจ้าจักรพรรดิ ลงยาราชาวดีประดับด้วยเนาวรัตน์มีค่าประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัด
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระศรีรัตนศาสดาราม พระองค์อยู่ฝ่ายเหนือทรงถวายพระนามว่า “พระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลก” ทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระอัยกาธิราชจักรพรรดิราชาธิบดี พระองค์อยู่ฝ่ายใต้ถวายพระนามว่า “พระพุทธรเลิศหล้าภาลัย” ทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระชนกนาถบรมมหาราชูปติ

อนึ่ง การตกแต่งงานประติมากรรมด้วยวิธีบุหรือหุ้มด้วยโลหะดังกล่าวมาแต่ต้นในหัวข้อนี้ ยังมีการบุหรือหุ้มงานประติมากรรมประเภทเครื่องตกแต่งอีกด้วย ตัวอย่าง เช่น ในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ช่างศิลปสลักหินสบู่ ทำเป็นลูกไม้ชนิดต่าง ๆ จัดอยู่ในภาคให้แลดูเหมือนของจริง แล้วหุ้มด้วยดีบุกทั้งลูกไม้และภาค นำไปตั้งประดับเรียงรายอยู่บนพนักกำแพงแล้วล้อมอยู่โดยรอบพระอุโบสถถวายไว้เป็นศาสนบูชา

๓. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการทาทองหรือกะไหล่ทอง การตกแต่ง

ผิวงานประติมากรรม ตามขนบนิยมในหัวข้อนี้ มักทำแก่งานประติมากรรมประเภทหล่อด้วยโลหะ เช่น ทองสัมฤทธิ์ ทองแดง หรือเงิน เป็นต้น ทำโดยการนำทองคำบริสุทธิ์มาละลายกับปรอทให้กลายเป็นน้ำทองเสียก่อน จึงนำไปทาผิวรูปประติมากรรมให้น้ำทองจับผิวจนทั่ว ปล่อยให้ น้ำทองที่ทาไว้แห้งจึงใช้ไฟรมไล่ปรอทที่เจือทองคำให้ระเหยหายไป ก็จะเหลือแต่เนื้อทองคำแท้เคลือบเป็นผิวของรูปประติมากรรมนั้น แลดูเหมือนดังว่าหล่อด้วยทองคำทั้งแท่ง

วิธีตกแต่งผิวงานประติมากรรมด้วยการทาทองหรือกะไหล่ทอง เป็นวิธีการที่ควร

สันนิษฐานว่า น่าจะมีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาประมาณรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทั้งนี้มีภาพพระเครื่องเงินลงถมยาค่าในพื้น ลวดลายบางส่วนตะทอง คือทาทองคำ ทำเป็นอย่างลายยันต์ ออระหัน ซึ่งเป็นลวดลายที่นิยมกันอยู่ในระหว่างรัชกาลที่กล่าวนี้ คงเหลือมาให้เห็นในภายหลัง จึงควรเชื่อไว้ชั้นหนึ่งว่า วิธีการทาทองหรือตะทอง หรือกะไหล่ทองนี้ คงจะได้รับความนิยมทำขึ้นเมื่อรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นลำดับ อนึ่งวิธีการตกแต่งด้วยการทาทองนี้ ถ้าทำแก้ววัตถุสิ่งของที่เป็นเครื่องใช้ เครื่องประดับอย่างที่ประกอบด้วยลวดลายลงยาถมพื้นดำ ส่วนตัวลวดลายแต่งแต้มเป็นสีทอง จะเรียกว่าวิธี ตะทอง ถ้าทำแก่รูปประติมากรรม ให้ผิวเป็นทองทั่วทั้งรูป จะเรียกว่าวิธีกะไหล่ทอง

งานประติมากรรมประเภทหล่อด้วยโลหะในสมัยกรุงศรีอยุธยาชนิดที่ตกแต่งผิวเป็นทองด้วยวิธีทาทองหรือกะไหล่ทอง ไม่สู้มีเหลือตกมาให้เห็นได้ในภายหลัง ทั้งนี้คงสูญไปแต่ครั้งที่กรุงศรีอยุธยาถูกทำลายลงแต่ปีพุทธศักราช ๒๓๑๐ โดยผู้คนที่เห็นแก่ค่าของทองคำกะไหล่เคลือบเป็นผิวอยู่แต่เพียงเล็กน้อย ก็อาจทำลายรูปประติมากรรม เพียงต้องการเศษทองที่เคลือบอยู่บนผิวรูปประติมากรรมนั้น

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีการตกแต่งผิวงานประติมากรรมด้วยวิธีทาทองหรือกะไหล่ทอง ตามกล่าวข้างต้นแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับมาก ดังจะเห็นได้จากประจักษ์หลักฐานด้านศิลปวัตถุ ที่เป็นงานประติมากรรมกะไหล่ผิวให้เป็นทองคำ โดยตัวอย่างที่สมควรยกมาแสดงตามลำดับ เช่น

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงมีพระราชประสงค์จะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลให้เหมือนอย่างโบราณกษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาได้เคยบำเพ็ญ ด้วยมีความปรากฏในหนังสือพระราชพงสาวดารว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้เคยทรงสร้างรูปพระโพธิสัตว์ตามเรื่องนิบาตชาดกทั้ง ๕๕๐ ชาติ แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรังเกียจว่า รูปพระโพธิสัตว์ตามนิบาตชาดกนั้น เป็นรูปเทวดาก็มี รูปมนุษย์ก็ดี สัตว์เดียรัจฉานก็มี ไม่สมควรจะสร้างขึ้นเป็นเจดีย์วัตถุ จึงโปรดฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เมื่อยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส ทรงเลือกค้นในคัมภีร์ มีเรื่องพุทธประวัติ คิดเลือกพุทธอิริยาบถปางต่าง ๆ เพิ่มเติมขึ้นนับรวมกับแบบเดิมเป็น ๓๓ ปาง แล้วทรงสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามระเบียบนั้นด้วยทองแดงซึ่งได้มาจากอำเภोजันทิก รวมเป็นพระพุทธรูป ๓๓ ปาง กับมีปางพระนาคปรก อันเป็นปางเกร็ดเพิ่มขึ้นอีกปางหนึ่งเป็น ๓๔ ปาง

พระพุทธรูปปางต่าง ๆ นี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชดำริไว้ประการใดหาทราบไม่ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นเป็นเค้าเงื่อนชอบกลอยู่ จึงโปรดฯ ให้หล่อเป็นฐานเขียงเพิ่มเติมขึ้นอีกชั้นหนึ่ง แล้วให้กะไหล่ทองคำทุกปางเมื่อเสร็จแล้วโปรดฯ ให้จารึกทรงพระราชอุทิศแต่พระเจ้าแผ่นดินในกรุงทวารวดีศรีอยุธยาโบราณและกรุงธนบุรี

ปัจจุบันพระพุทธรูปปางต่าง ๆ จำนวน ๓๔ องค์ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้กะไหล่ทองคำทั้งนั้น ได้ประดิษฐานอยู่ในหอราชกรมานุสรณ์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ยังมีงานปฏิมากรรมสำคัญซึ่งตกแต่งผิวด้วยวิธีทาหรือกะไหล่ทองคำ ครอบยกขึ้นอ้างเป็นตัวอย่างความนิยมเช่นนี้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ได้แก่ พระบรมรูปสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าแต่อดีตในกรุงรัตนโกสินทร์ ๔ รัชกาลด้วยกัน คือ พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในปราสาทพระเทพบิดร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระบรมรูปสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ซึ่งเป็นรูปประติมากรรมหล่อด้วยโลหะแล้วกะไหล่ผิวทองคำทั้ง ๔ รัชกาลนี้ มีประวัติการสร้างและการกะไหล่ทองคำ อ้างโดยความในลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ความว่า

“มีข้อที่จะทูลปรึกษาในเรื่องครั้งนั้นต่อไปอีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องหล่อพระบรมรูปพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ รัชกาล ซึ่งปรากฏว่าเริ่มทำหุ้มาแต่ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒ แต่มาหล่อเมื่อปีมะแม”

ปัญหาว่าทรงพระราชปรารภอย่างไรจึงให้หล่อพระบรมรูปทั้ง ๔ องค์นั้น เพราะประเพณีโบราณ การสร้างพระบรมรูปพระเจ้าแผ่นดินเป็นอนุสรณ์ ทำแต่ในพระพุทธรูปหรือเทวรูป ฟั่งมาสร้างเป็นรูปมนุษย์ขึ้นครั้งนี้ หม่อมฉันคิดค้นต้นเค้าเงื่อน เห็นว่าความคิดที่จะสร้างพระบรมรูปพระองค์นั้น อาจจะเกิดขึ้นแต่เมื่อรัชกาลที่ ๔ ด้วยในรัชกาลนั้น ได้พระรูปพระเจ้าแผ่นดินในยุโรป เป็นรูปหล่อมาถวายเป็นบรรณาการบ้าง เป็นรูปปั้นระบายสีเช่นที่มีอยู่ในพระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์บ้าง ความนิยมพระรูปพระเจ้าแผ่นดินทำเป็นรูปหล่อหรือรูปปั้น จะเกิดขึ้นในสมัยนั้น มีพระบรมรูปของทูลกระหม่อม (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว-ผู้เรียบเรียง) เป็นฝีมือฝรั่งปั้น หล่อกาไหล่ทองสูงสักกราว ๑ ศอก อยู่ในของหลวงองค์..... หม่อมฉันสันนิษฐานว่า มีรับสั่งให้ส่งหรือจะมีใครส่งพระบรมรูปฉายาลักษณ์องค์นั้นออกไป ให้ฝรั่งคิดทำพระบรมรูปหล่อ ช่างฝรั่งมีแต่รูปฉายาลักษณ์ ไม่รู้พระรูปโฉมตระหนก จึงคิดทำตามแบบฝรั่ง รูปพระองค์อ้วนท้วน มีกล้ามเนื้อเป็นฝรั่งผิดเพี้ยนห่างไกลพระรูปโฉมที่จริง คงเป็นเมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นพระบรมรูปองค์นั้นทูลกระหม่อมไม่พอพระหฤทัย จึงดำรัสสั่งให้ปั้นพระบรมรูปเท่าพระองค์ขึ้นใหม่ ช่างปั้นจะได้ดูพระบรมรูปที่ฝรั่งทำเข้ามา จึงปั้นทรงพระมาลาศก็ต่ออย่างเดียวกัน หม่อมฉันเห็นว่า เมื่อมีพระบรมรูปองค์นั้นขึ้นแล้ว บางทีทูลกระหม่อม จะได้ทรงปรารภที่จะหล่อพระบรมรูปพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลก่อน ๆ และได้ทรงแสดงพระราชปรารภไว้แก่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว-ผู้เรียบเรียง) พอเสวยราชย์จึงได้ลงมือทำการเรื่องหล่อพระบรมรูปแต่ในปีมะเส็ง มิฉะนั้นก็เป็นพระราชดำริขึ้นใหม่ อนุโลมตามแบบอย่างที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลกและพระพุทธรูปเลิศหล้านภาลัย แต่ครั้งนี้มีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว และด้วยนิยมอย่างฝรั่งจึงให้ทำพระบรมรูปหล่อทั้ง ๔ พระองค์นั้น”

ถ้อยความดังที่คัดมานี้ เป็นความอธิบายต้นเค้าที่มาในการสร้างพระบรมรูปหล่อทั้ง ๔ พระองค์ ในส่วนที่ทำการตกแต่งผิวพระบรมรูปหล่อด้วยกะไหล่ทองคำนั้น มีพระอธิบายในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในลายพระหัตถ์ที่ทรงตอบสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยความว่า

“ปัญหาซึ่งตรัสปรึกษาเรื่องสร้างพระบรมรูป ๔ รัชกาล นั้นยากยิ่งนัก ขอประทานให้การเท่าที่รู้ที่จำได้ก่อน ตอนแรกจำได้ว่าตั้งการปั้นหุ่นพระบรมรูปทั้ง ๔ พระองค์นั้นอยู่ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดารามหลังข้างทิศตะวันออกริมทางเสด็จขึ้นพระอุโบสถ ตอนที่สองจำได้ว่าเสด็จพระราชดำเนินไปในการกะไหล่พระบรมรูปที่โรงหล่อ อันตั้งอยู่ที่ศาลาสหทัยเดี๋ยวนี้ เห็นเขาเอาเหล็กร้อยพระองค์แต่พระบาททะเลออกทางพระเศียรเป็นแกน นอนพระบรมรูปเรียงกัน ผันพระเศียรไปทางเหนือ ที่หัวแกนท้ายแกนปักหลักรับ ที่ท้ายแกนมีกงพัดจับหมุนได้ ตรงกลางก่อเป็นเตาที่ติดไฟ ทรงปฏิบัติพระราชกิจอะไรบ้างจำไม่ได้ จำได้แต่เขาถือกงพัดหมุนพระบรมรูปไปช้า ๆ เหมือนอย่างหมูหันคนสนุกจึงจำได้แม่นยำ”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขนบนิยามตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการทาหรือกะไหล่ทอง ดังที่ได้พรรณนามาโดยความใน หัวข้อนี้ ยังเป็นแบบอย่างที่ได้รับคามนิยมต่อมาอีกนาน จนภายหลังสมัยมหาสงครามเอเชียบูรพา ความนิยมในการตกแต่งงานประติมากรรมด้วยการทาหรือกะไหล่ทองค่อยหมดไป ทั้งนี้เนื่องด้วย ต้นทุนในการทำงานอย่างนี้จัดว่าราคาสูงทั้งในส่วนวัสดุและค่าจ้างทำ ก็ยังประกอบด้วยช่างผู้- สามารถทำการได้ล้มหายตายจากไป จนขาดคนที่สามารถทำการช่างกะไหล่ทองที่จะทำการต่อมาได้

๔. ขนบนิยามตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการระบายสี การตกแต่งผิวงาน

ประติมากรรมตามขนบนิยมในหัวข้อนี้ มักทำแก่งานประติมากรรมประเภทดินปั้น ปูนปั้น ไม้แกะสลัก หุ่นกระดาษ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ทำโดยใช้สีฝุ่นผสมยางไม้หรือกาวเจือน้ำ แล้วเขียนระบาย ตกแต่งผิวงานประติมากรรมต่าง ๆ ให้แลเห็นเป็นสีสันต่าง ๆ ดูสมจริงตามทีเห็นชอบ

ขนบนิยมในการตกแต่งผิวงานประติมากรรมด้วยการระบายสีต่าง ๆ ให้ดูสมจริงนี้ พิเคราะห์ดูตามหลักฐานสำคัญที่จัดว่าเก่าที่สุดที่มีอยู่ในปัจจุบัน คือ พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวร เป็นเจ้า ขนาดสูงเสมอด้วยพระองค์ สร้างด้วยไม้แกะสลักเป็นอย่างประติมากรรมเหมือนคนจริงแล้ว ระบายสีเขียนให้ดูสมจริง พระบรมรูปนี้ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ ณ อาคารส่วนงานพระแสงต้น ในพระบรมมหาราชวังเจ้าพนักงานในส่วนนี้เรียกพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าซึ่งประดิษฐาน ณ ที่นั้นว่า “เจ้าพ่อห้องเครื่อง”

ประวัติความเป็นมาของพระบรมรูป สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าซึ่งจะได้อ้างเป็นหลัก ฐานแสดงขนบนิยมในการตกแต่งผิวงานประติมากรรมด้วยวิธีระบายสี ได้มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ซึ่งเป็นพระอนุชาธิราชในพระบาทสมเด็จพระนเรศวร เป็นเจ้านี้อาศัยเก็บความตอนต้นจากหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด ฉบับหลวง โดยความว่า

“ครั้นพระนเรศวรสวรรคตแล้ว พระเอกาทศรถจึงครอบครองกรุงฉลองพระเชษฐาสืบไป จึงทำการราชาภิเศกอันครบครัน... พระองค์จึงสร้างวัดไว้ที่ถวายพระเพลิงพระนเรศวร แล้วจึง สมมุตินามเรียกวัดสบสวรรค์ พระองค์จึงสร้างวัดไว้ที่สวน ฉลองพระองค์พระเชษฐาวัดหนึ่ง จึง สมมุตินามที่เรียกว่าวัดวรเชษฐาราม.....แล้วพระองค์จึงทำเป็นรูปพระเชษฐาธิราช คือรูปพระ- นเรศวร จึงเอาไว้ในโรงแสงขวา.....อันพระเอกาทศรถนั้นรักพระนเรศวรเชษฐายิ่งนัก อันดาบทรง ของพระนเรศวรที่คาบแล้วป็นค่ายขึ้นไปในวันนั้นมิอยู่ ตัวดาบอันดำนั้นทำด้วยนอ แล้วประดับ พลอยแดงอยู่ในโรงแสงซ้าย.....อันพระแสงง้าวที่พันอุปราชขาดคอช้าง ชื่อเจ้าพระยาแสนพลพ่าย นั้น ก็เอาไว้ในโรงแสงซ้ายอันพระแสงที่ตีช้างมอญล้มนั้น เรียกพระแสงตีช้างล้มนั้น ก็ไว้ในโรงแสงซ้าย อันพระมालา ที่อุปราชพันถูกเข้าบั้นนั้น ก็ไว้ในโรงแสงซ้าย อันรูปพระนเรศวรนั้นไว้ในโรงแสง ขวา”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประวัติพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งสมเด็จพระเอกาทศรถพระอนุชาธิราช โปรดให้สร้างขึ้นตามกล่าวนี้ มาปรากฏในตอนใกล้จะเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๑๐ โดยความในหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด ฉบับหลวง กล่าวถึงลายร้ายต่าง ๆ บอกเหตุที่จะเสียกรุงฯ ได้อ้างถึงพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรดังนี้

“เมื่อใกล้จะเสียพระนครศรีอยุธยา นั้น เกิดลายร้ายต่าง ๆ คือพระพุทธรูปปฏิมากรใหญ่ที่วัดพนัญเชิง มีน้ำพระเนตรไหล พระพุทธรูปปฏิมากรติโลกนารถ ซึ่งแกะด้วยพระศรีมหาโพธิ์นั้น พระทรงแยกออกเป็นสองภาค พระพุทธรูปปฏิมากรทองคำเท่าตัวคน และพระพุทธรูปสุรินทร์ซึ่งหล่อด้วยนาก อันประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระราชวังนั้น มีพระฉวีเศร้ามอง พระเนตรทั้งสองหลุดหล่นอยู่บนพระหัตถ์ มีกาสองตัวติดกัน ตัวหนึ่งบินโผลงตรงยอดเหมฉัตรเจดีย์ที่วัดมหาธาตุ ออกสวมลงตรงยอดเจดีย์เหมือนดังคนจับเสียบไว้ เทวรูปพระนเรศวรนั้นมีน้ำพระเนตรไหล แลเปล่งศัพท์สำเนียงเสียงอันดังอสนีบาตตกลงหลายครั้งหลายหน”

อนึ่ง ประวัติพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เมื่อตอนใกล้จะเสียกรุงฯ นั้น มีความอ้างถึงปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ขยายความไว้ว่า

“อนึ่ง รูปพระนเรศวรเจ้าโรงแสงใน กระที่บพระบาทสนั้นไปทิ้งสี่ทิศ อากาศก็วิปริตไปต่าง ๆ บอกเหตุบอกกลางจะเสียกรุง”

ประวัติพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า มีเรื่องเมื่อภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาตามที่ได้รับฟังรับทราบ แต่ท่านผู้ใหญ่อ่านสืบต่อกันมา ได้ความว่าพอเวลากรุงฯ แดกเป็นจลาจลอยู่นั้น มีพนักงานชาวที่เฝ้าหอ รักษาพระที่นั่งในพระราชวังหลวงสองคน ๆ หนึ่งชื่อนายแก้ว อีกคนหนึ่งชื่อนายคง ได้เชิญพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรทอดลงในเรือชะล่าแล้วใช้ฝักบัวปิดสุมคลุมไว้ ทั้งสองคนช่วยกันพายเรือพาพระบรมรูปหนีเข้าศึกล่องลงมาตามแม่น้ำ ลัดเลาะหลีกเลี่ยงหนีเข้าศึกจนไปถึงวัดศาลาสีหน้า ปัจจุบันคือวัดคูหาสวรรค์ แขวงเมืองธนบุรี ได้เชิญพระพุทธรูปขึ้นซ่อนไว้ที่วัดนั้นโดยมิได้แพร่พรายให้คนทั่วไปทราบ จนกระทั่งถึงสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ธิราช เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติครองกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว นายแก้วกับนายคงพนักงานชาวที่ในพระราชวังหลวงอยุธยา จึงได้เชิญพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ามาถวาย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ธิราช โปรดฯ ให้รับไว้ และให้เชิญไปประดิษฐานไว้ ณ ห้องกุษามาลา ให้ตั้งเครื่องสังเวชบูชาเป็นประจำทุกปีเป็นลำดับมา ต่อภายหลังจึงได้เชิญพระบรมรูปขึ้นมาประดิษฐาน ณ พระเบญจาในห้องส่วนพระแสง และประดิษฐานอยู่ ณ ที่นี้กระทั่งปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การที่ได้พรรณนาเรื่อง พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ามาเสียยืดยาวเช่นนี้ก็เพื่อ **อาศัยรูปประติมากรรมนี้** อย่างเป็นทางการให้ เห็นได้ว่า ขนบนิยมในงานตกแต่งผิวงาน **ประติมากรรมด้วยการระบาย หรือเขียนด้วยสี** ได้เกิดมีมาแต่ในสมัยอยุธยาเท่านั้นไปถึงในรัชกาล สมเด็จพระเอกาทศรถ โดยอ้างพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ซึ่งเป็นงานประติมากรรมไม้ แกะสลักแล้วระบายสีเขียนสีให้ดูสมความจริง ดังกล่าวมาแต่ข้างต้นเป็นวัตถุพยาน

ขนบนิยมในการตกแต่งงานประติมากรรม ด้วยการระบายหรือเขียนด้วยสีนี้ น่าที่จะมี งานประติมากรรมที่ระบายหรือเขียนสีซึ่งทำขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา เหลือตกมาให้เห็นได้จำนวนไม่ น้อยเลย ถ้ากรุงศรีอยุธยามีได้ถูกทำลาย และปล่อยให้ร้างต่อมาเป็นเวลานานจนคิดปวัตต ุประเภทดังกล่าวนี้ได้ถูกทำลายให้หมดหลักฐานโดยธรรมชาติ หรือถูกคนยกย้ายถ่ายเทไปที่อื่น ๆ ที่ ไม่อาจตามสืบให้พบเห็นได้ กระนั้นก็ตาม งานประติมากรรมปั้นปูนเป็นลวดลายประดับประกอบ เรือนแก้วในซุ้มคูหาประจำทิศของพระพุทธรูปปางองค์ เช่น พระพุทธรูปปางในวัดมหาธาตุ เมืองอยุธยา ยังคงเหลือร่องรอยการเขียนระบายสีให้เห็นอยู่ได้บ้าง พอจะเป็นหลักฐานอ้างให้เห็นได้ นอกไปเสียจากงานประติมากรรมพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ที่ได้อ้างมาแต่ข้างต้น

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ความนิยมในขนบนิยมตกแต่งงานประติมากรรมด้วยการ ระบายหรือเขียนสี มีปรากฏให้ทราบและมีประจักษ์พยานทางด้านวัตถุ ให้เห็นได้เป็นจำนวนมาก งานประติมากรรมซึ่งได้รับความนิยมตกแต่งด้วยการระบายหรือเขียนสีนี้ อาจจำแนกออกเป็นแต่ละ ประเภทเพื่อให้เป็นที่รู้จักและเข้าใจได้ง่าย มีดังลำดับต่อไปนี้

๔.๑ งานประติมากรรมระบาย หรือเขียนสีประเภทภาพมนุษย์ งานประติมากรรม ประเภทนี้ มีตัวอย่างที่ควรอ้างได้ในเวลานี้จัดว่าเป็นงานประติมากรรมมีอายุเก่าแก่ คือ รูปปั้น เจ้าคุณประตูดินปั้น เป็นรูปขนิณินุต่าติดฝาผนังในคูหาได้อัมจันทร์ ท้ายพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ภาพปั้นเจ้าคุณประตูดินนี้ได้รับการระบายและเขียนสี ให้ดูสมจริงอย่างที่ตัว จริงเป็นเช่นนั้น

งานประติมากรรมประเภทภาพมนุษย์ ที่เป็นหลักฐานสำคัญควรอ้างถึงในสมัยต่อมา คือ พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปั้นด้วยปูนแล้วระบายสีให้เหมือนพระองค์ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ ณ ตำหนักเพชรวัดบวรนิเวศ พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า- อยู่หัวองค์นี้ มีประวัติเกี่ยวกับพระราชดำริในการสร้างเป็นที่ควรสนใจ ที่เป็นสาระควรแก่การรู้เพิ่ม- เต็มโดยอาศัยพระอธิบายในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในลายพระ- หัตถ์ที่ทรงมีไปทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ซึ่งทรงไว้ว่า

“ด้วยในรัชกาลนั้น ได้รูปพระเจ้าแผ่นดินในยุโรปเป็นรูปหล่อมาถวายเป็นบรรณาการ บ้าง เป็นรูปปั้นระบายสีเช่นที่มีอยู่ในพระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์บ้าง ความนิยมพระรูปพระเจ้าแผ่นดินทำเป็นรูปหล่อหรือปั้นจะเกิดในสมัยนั้น.....จึงดำรัสสั่งให้ปั้นพระบรมรูปเท่าพระองค์ขึ้นใหม่.....

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“อนึ่ง ในเรื่องปั้นพระบรมรูปเทพารองค์ทุลกระหม่อมนั้น หม่อมฉันเคยได้ยินว่าช่างเป็นที่ หลวงกัลมาพิจิตร และเจ้าเนตร กล้วยไม้ช่างเคลือบเป็นผู้ทำดวงพระเนตรด้วยแก้ว”

เรื่องพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งปั้นด้วยปูนแล้วระบายเขียนสีนี้ ยังมีพระอธิบายโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงไว้ให้เป็นความรู้เพิ่มเติมอีกดังนี้

“พระบรมรูปทุลกระหม่อมองค์ที่ปั้นเทพารองค์ลงสี ซึ่งเดี๋ยวนี้อยู่ที่เพชรบุรีนั้น เดิมทีได้เห็นตั้งอยู่ที่หอเสถียรธรรมปริต ข้างประตูแกลงราชกิจก่อน แล้วเห็นไปตั้งอยู่ในหอราชพงศานุสรณ์ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เห็นจะย้ายไปเมื่อหรือหอเสถียรธรรมปริตแล้วก็หายไป เพิ่มไปพบที่พระที่นั่งเวษยันทวิเชียรปราสาท เมื่อไปเที่ยวที่นั่นต้นปีกลายนี้เอง ไม่เคยทราบเลยว่าใครปั้นเพิ่มจะได้ยินว่า หลวงกัลมาพิจิตรเป็นผู้ปั้นเมื่อตรัสบอกคราวนี้”

ยังมีลายพระหัตถ์ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ฉบับหนึ่ง ทรงอธิบายเรื่องพระบรมรูปซึ่งทรงตามสืบเพิ่มเติมต่อมา โดยความดังนี้

“พระบรมรูปองค์ที่พระที่นั่งเวษยันทวิเชียรปราสาทนั้น (ต่อมาได้นำพระบรมรูปหล่อด้วยโลหะขึ้นไปเปลี่ยน แล้วเชิญพระบรมรูปปูนปั้นกลับมากรุงเทพฯ-ผู้เรียบเรียง) กรมหมื่นพงษากิติมทรทราบดีเหมือนกันว่าใครปั้น ตามที่ฝ่าพระบาททรงพระราชดำริ คาดว่า คงจะมาทำแล้วในรัชกาลที่ ๕ นั้นชอบกลอยู่ ถ้าเป็นดังนั้นผู้ปั้นก็เห็นจะไม่ใช้คนอื่น นอกไปจากหลวงเทพธนา (พลับ) ซึ่งภายหลังเป็นพระยาจินดารังสรรค์”

งานประติมากรรมระบายหรือเขียนสีประเภทภาพมนุษย์นี้ ยังมีที่ควรอ้างให้เห็นเป็นตัวอย่างได้ในที่นี้อีก ๒ แห่งคือ

ตัวอย่างที่ ๑ คือบานประตูประจำกำแพงแก้วล้อมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง สลักไม้เป็นภาพทหารแต่งเครื่องแบบโบราณ ถืออาวุธต่าง ๆ บานละ ๑ รูป เป็นรูปภาพชนิดนูนต่ำ ระบายและเขียนสีให้เหมือนจริงทุกรูป เป็นงานประติมากรรมประจำบานประตู ซึ่งสร้างขึ้นรัชกาลที่ ๔

ตัวอย่างที่ ๒ คือบานประตูประจำกำแพงล้อมวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สลักไม้เป็นภาพทหารหมวดเหล่าต่าง ๆ ที่ได้จัดตั้งขึ้นใหม่เมื่อรัชกาลที่ ๕ เป็นรูปชนิดนูนต่ำ ระบายและเขียนสีให้เหมือนจริงทุกรูป เป็นงานประติมากรรมประจำบานประตูที่ได้สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕

งานประติมากรรมระบายหรือเขียนสีประเภทภาพมนุษย์ยังมีในที่อื่น ๆ ซึ่งอาจจะพบเห็นได้ไม่ยากและมีจำนวนไม่น้อย ถ้าจะยกมาเป็นตัวอย่างต่อไปที่นี้ก็ต้องอธิบายความยาวเกินพอดีในหัวข้อนี้ จึงยกไว้เสีย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

๔.๒ งานประติมากรรมระบายสีหรือเขียนสีประเภทภาพสัตว์ งานประติมากรรมประเภทนี้ มีทำทั้งที่เป็นดินปั้น ไม้แกะสลัก และหุ่นกระดาษ มีตัวอย่างงานประติมากรรมแต่ละชนิด ซึ่งจะได้อธิบายสาระของประติมากรรมชนิดต่าง ๆ ในหัวข้อนี้ โดยลำดับต่อไปนี้

๔.๒.๑ งานประติมากรรมดินปั้นเป็นรูปสัตว์ระบายหรือเขียนสี มีตัวอย่างได้แก่รูปปั้นข้างเผือกข้างสำคัญ ปั้นจำลองแบบแต่ข้างเผือกหรือข้างสำคัญ ซึ่งคล้องหรือจับได้ในแต่ละรัชกาล ทำด้วยดินแล้วระบายและเขียนสีตามที่เป็นจริง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จำนวนหลายรูปด้วยกัน รูปปั้นถ่ายแบบหรือจำลองแบบแต่ข้างเผือกหรือข้างสำคัญเหล่านี้ ล้วนทำสำหรับนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรรูปร่าง ลักษณะ สีสนิม รูปพรรณของข้างที่จับได้ก่อนจะโปรดฯ ให้รับเข้ามายังพระนคร เพื่อขึ้นระวางเป็นหลวง ทั้งนี้เนื่องในสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องถ่ายภาพ จึงต้องอาศัยการปั้นรูปและระบายเขียนสีถ่ายแบบนำเข้ามาถวายให้ทอดพระเนตร และให้ผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องข้างได้ตรวจดูคุณลักษณะแทนตัวจริง

ขนบนิยมในการทำงานประติมากรรมชนิดนี้ มีเอกสารที่ควรอ้างเพื่อแสดงให้เห็นและรับรองขนบนิยมดังกล่าวในหัวข้อนี้ ดังตัวอย่างเอกสารที่ว่าด้วยเรื่องจดหมายเหตุรับพระยาเสวตกุญชร ข้างเผือกแรกได้ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อปีวอกจัตวาศก จุลศักราช ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕) โดยความต่อไปนี้

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผู้ถือหนังสือบอกคือพระมโนปัญญา เสือ มังกรตัว ๑ นายเหม็น เสือแพรสีตัว ๑ แล้วมีตราพระราชสีห์โปรดเกล้าฯ ให้พระราชวังเมือง เจ้ากรมข้างซ้าย ๑ นายทรงบาทขวา ๑ ขุนหมื่น ๘ รวมกรมข้าง ๑๐ พระราชวรินทร์เจ้ากรมพระตำรวจ ๑ จมื่นทิพเสนาปลัดกรม ๑ รวมกรมตำรวจ ๒ หมื่นเทวานิมิตข้างปั้น ๑ รวมข้าราชการกรมพระราชวังบวร ๑ เป็น ๑๔ คน ข้างพลาย ข้างพัง รวม ๒๐ กับไพร่ ๑๐๐ เศษ ไปรับข้างสำคัญ..... แล้วให้หมื่นเทวานิมิตปั้นรูปพระยาข้างเผือกผู้ ให้จมื่นทิพเสนา ๑ นายจบคชประสิทธิ์ทรงบาทขวา ๑ หมื่นเทวานิมิตข้างปั้น ๑ นายเลื่องไตรภพกรมพระราชวังบวรฯ ๑ คุมเข้ามาทูลเกล้าถวาย”

ข้อความดังกล่าวแสดงนี้ ฟังพอบ่งชี้ให้ทราบและยืนยันว่า การปั้นรูปด้วยดินแล้วระบายและเขียนสีตกแต่งผิวให้ดูสมจริง ได้เป็นขนบนิยมมีมาแล้วแต่อดีต

อนึ่ง งานประติมากรรมปั้นด้วยดินเป็นรูปสัตว์เป็นต้นว่า รูปม้า รูปช้างขนาดเล็ก ๆ แล้วทาฝุ่นขาว เขียนสีในส่วนที่เป็นรายละเอียด ยังมีอยู่อีกชนิดหนึ่ง ควรอ้างเป็นตัวอย่างขึ้นไว้ในที่นี้คือ รูปม้า รูปช้างดินปั้น ซึ่งชาวบ้านนิยมซื้อมาถวายและตั้งไว้ตามศาลพระภูมิมีอยู่อีกในสมัยก่อน แต่ปัจจุบันงานประติมากรรมชนิดนี้ค่อย ๆ หดไปแต่ความนิยม ทั้งนี้เนื่องด้วยที่ผู้ทำรูปช้าง รูปม้าสำหรับชาวบ้านซื้อถวายพระภูมิด้วยพลาสติก หรือบ้างก็หล่อด้วยปูนปลาสเตอร์นำออกวางจำหน่ายแพร่หลายทั่วไปขึ้นแทนรูปช้าง รูปม้าชนิดที่ทำด้วยดินปั้นกันมาแต่ก่อน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

๔.๒.๒ งานประติมากรรมไม้แกะสลักเป็นรูปสัตว์ระบายหรือเขียนสี งานประติมากรรมชนิดนี้มีตัวอย่างที่เห็นได้แพร่หลายอยู่มาก เป็นต้นว่า งานประติมากรรมไม้แกะสลักเป็นรูปช้าง ซึ่งทำขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสินค้าพื้นเมืองมาแต่สมัยที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาสจังหวัดเชียงใหม่ งานประติมากรรมไม้แกะสลักเป็นรูปช้างระบายและเขียนสีให้ดูเหมือนจริงนี้ ผู้จัดการบริษัทอีสต์เอเชียติกประจำจังหวัดเชียงใหม่สมัยนั้นเป็นผู้เริ่มทำขึ้น แล้วนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเป็นของที่ระลึกแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นคราวแรก ครั้นต่อมาผู้นิยมยินดีใคร่จะได้ช้างไม้ระบายสีเป็นของที่ระลึกจากจังหวัดเชียงใหม่บ้าง จึงเกิดการทำช้างไม้ระบายสีเป็นสินค้านำออกจำหน่ายและแพร่หลายในเวลาต่อมาตราប់ทั้งปัจจุบัน

อนึ่ง งานประติมากรรมไม้แกะสลักเป็นรูปสัตว์ระบายสีดังกล่าว โดยเฉพาะรูปช้างไม้ทำที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งภายหลังได้ทำเป็นสินค้าพื้นเมืองจำหน่ายมักจะใช้เป็นตำหนิหรือเป็นตาไม้ทำให้ผิวไม่งาม จึงต้องตกแต่งด้วยการระบายและเขียนสีทับให้แลดูเป็นอย่างช้างจริง ๆ การที่ทำเช่นนี้ก็โดยประสงค์จะกลบเนื้อไม้ที่เป็นตำหนิให้สวยงามและมีราคาขึ้นนั่นเอง

๔.๒.๓ งานประติมากรรมหุ่นกระดาษทำเป็นรูปสัตว์ระบายสี งานประติมากรรมชนิดนี้ทำด้วยกระดาษนำมาปิดบนหุ่นซึ่งทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เมื่อกระดาษที่ปิดหุ่นแห้ง ก็ถอดเปลือกกระดาษปิดหุ่นนั้นออกมาทำการตกแต่งให้เข้ารูปตามหุ่นที่เป็นแบบ แล้วจึงระบายและเขียนสีให้สมจริงตามลักษณะของสัตว์ชนิดที่เป็นหุ่นงานประติมากรรมชนิดนี้มีตัวอย่างที่อ้างให้เห็นได้ในที่นี้ได้แก่ รูปหมูกระดาษระบายสีแดง ๆ ที่มักเรียกกันว่าหมูแดง เป็นของเล่นสำหรับเด็กมาแต่กาลก่อน

๔.๒.๔ งานประติมากรรมโบราณสานเป็นรูปสัตว์ระบายสี งานประติมากรรมชนิดนี้ทำด้วยโบราณสานขึ้นเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ แล้วระบายและเขียนสีตกแต่งให้สวยงามต่าง ๆ กันเป็นหลายอย่าง งานประติมากรรมชนิดที่กล่าวในหัวข้อนี้ มีตัวอย่างพียงจะหวนดูได้ เช่น งานประติมากรรมรูปปลาตะเพียนสานด้วยโบราณ ตัวใหญ่ตัวน้อย ร้อยกันขึ้นเป็นพวง แล้วระบายและเขียนสีทำเป็นลวดลายต่าง ๆ อย่างงาม ๆ เป็นต้น

๔.๒.๕ งานประติมากรรมแกะสลักผลไม้เป็นรูปสัตว์ระบายสี งานประติมากรรมชนิดนี้จะกล่าวถึงตามหัวข้อนี้ ใช้ผลไม้จำพวกพริก แผลง พักทอง มะละกอ หรือหัวเผือก มัน นำมาแกะสลักทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้นว่า มังกรพันเสา พญานาค ครุฑ หรือรูป ๑๒ นักษัตร แล้วระบายและเขียนสีให้สมจริงและสวยงาม เพื่อนำมาตกแต่งประดับต้นบายสีประดับหลังซุ้มดอกไม้คลุมไตรประดับจิตกาธาน เป็นต้น งานประติมากรรมชนิดนี้มีชื่อเรียกเป็นอีกอย่างหนึ่งว่า “เครื่องสด”

๔.๓ **งานประติมากรรมระบายหรือเขียนสีประเภทตุ๊กตา** งานประติมากรรมประเภทนี้มีทั้งที่ทำขึ้นด้วยดินปั้น ไม้แกะสลัก ชีรักปั้น ฯลฯ เป็นงานประติมากรรมซึ่งจะได้แนะนำให้ทราบแต่ละชนิดโดยลำดับต่อไปนี้

๔.๓.๑ ประติมากรรมปั้นด้วยดินเป็นตุ๊กตาระบายสี งานประติมากรรมชนิดนี้มีตัวอย่างที่พืงกล่าวให้เห็นได้ในที่นี้ เป็นต้นว่า

ตุ๊กตาดินปั้นเป็นรูปผู้หญิง ผู้ชาย ขนาดย่อม ๆ ทำทำนั่งทำแขนแอ่นหยัด ระบายสีให้แลดูเหมือนคนทั่วไป ตุ๊กตาหรือประติมากรรมชนิดนี้ชาวบ้านเรียกว่า ทาสีทาสา หรือ สาวสีสาวใช้ สำหรับถวายเป็นข้าวรับใช้ตั้งอยู่ตามศาลพระภูมิทั่วไป

ตุ๊กตาดินปั้นเป็นรูปผู้หญิงนุ่งห่มอย่างโบราณ ทำทำนั่งทำแขน มือขวายกขึ้นกักระบายสีให้ดูเหมือนดังคนจริง ตุ๊กตาหรือประติมากรรมชนิดนี้ชาวบ้านทำขึ้นโดยความเชื่อว่าเป็นรูปปั้นที่อาจนำโชคลาภมาสู่ผู้ที่เป็นเจ้าของ มีชื่อเรียกเฉพาะว่า “นางกวัก”

ตุ๊กตาดินปั้นเป็นรูปฤาษี ทำทำนั่งมีอาการต่าง ๆ ระบายสีให้ดูเหมือนคนจริง ๆ ทั้งในส่วนเครื่องนุ่งห่มและผิวเนื้อ รูปดินปั้นชนิดนี้มักใช้เป็นสิ่งนับถือในหมู่ชนบางพวก

ตุ๊กตาดินปั้นเป็นรูปผู้ชายผู้หญิงวัยชราหนึ่งคู่กัน ระบายและเขียนสีให้เหมือนคนชราจริง ๆ รูปดินปั้นชนิดนี้ใช้ตั้งไว้ให้ชมเป็นอย่างเครื่องเตือนใจคู่สมรสให้มีความรักสมัคครสมานยังยืนสมดังคำให้พรที่นิยมแก่กันว่า “ขอให้อยู่กันไปจนแก่จนเฒ่า ได้ถือไม้เท้ายอดทองได้ถือตะบองยอดเพชร”

ตุ๊กตาดินปั้นเป็นรูปตัวละครยืนเครื่อง ตัวพระตัวหนึ่งกับตัวนางตัวหนึ่งจับเป็นคู่ ๆ เช่นรูปเจ้าเงาะกับนางรจนา รูปพระปิ่นทองกับนางแก้วหน้าม้า เป็นต้น ตุ๊กตาดินปั้นเป็นรูปตัวละครอย่างนี้ได้รับการระบายและเขียนสีเป็นดังตัวละครชาตรีที่แสดงกันในพื้นบ้าน และใช้สำหรับตั้งดูชม

ตุ๊กตาดินปั้นเป็นรูปผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก ขนาดเล็ก ๆ ทำทำนั่งมีอาการต่าง ๆ เช่นนั่งพับเพียบ นั่งพับเปิด นั่งขัดสมาธิ เป็นต้น แล้วทาฝุ่นขาว เขียนสีเป็นผ้าถุง ผ้าห่ม เสื้อ ผมและตุ๊กตาขนาดเล็ก ๆ มีศีรษะโตเล็กหน่อยเท่าเมล็ดถั่วเขียวนี้ มีชื่อเรียกว่า “ตุ๊กตาชาววัง” ก็เป็นงานประติมากรรมดินปั้นระบายสีชนิดหนึ่งด้วย

งานประติมากรรมดินปั้นดินเป็นตุ๊กตาระบายสีนี้ ยังมีอีกหลายชนิด ถ้าจะยกขึ้นเป็นตัวอย่างต่อไปในที่นี้ ก็จะเป็นความยืดยาวเกินพอดี ต้องขออภัยในความไว้แต่เพียงนี้

๔.๓.๒ งานประติมากรรมแกะสลักด้วยไม้เป็นตุ๊กตาระบายสี งานประติมากรรมชนิดนี้มีตัวอย่างที่พืงเห็นได้ เป็นต้นว่า ตัวหุ่นไทย หุ่นกระบอก ตัวหุ่นละครเล็ก ฯลฯ

๔.๓.๓ งานประติมากรรมขี้รักปั้นเป็นตุ๊กตาระบายสี งานประติมากรรมชนิดนี้ ใช้ขี้รักปั้นทับลงบนหุ่นซึ่งทำด้วยไม้ทองหลาง ไม้ระกำ ซึ่งเหล่าเป็นรูปคนทำอาการต่าง ๆ แล้วประดับลวดลายเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับ เครื่องสวมหัว ด้วยรักที่ละลายเป็นอย่างเครื่องแต่งตัวโขนหรือละคร ทำเป็นตัวมนุษย์บ้าง ตัวยักษ์บ้าง ตัวลิงบ้าง จึงระบายและเขียนสีให้สวยงาม ตุ๊กตาชนิดนี้มักจับขึ้นเป็นคู่ ๆ หรือจัดเป็นหมู่มีมากกว่า ๒ ตัว ทำเป็นทำอย่างทำโขนแสดงการสู้รบกัน หรือจับเป็นตอนสำคัญจากวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ เช่น ตอนอิเหนาเผาเมือง ในวรรณคดีเรื่องอิเหนา เป็นต้น งานประติมากรรมขี้รักปั้นเป็นตุ๊กตาระบายสี ทำขนาดไม่สู้ใหญ่มักจัดใส่ไว้ในตู้กระจกขนาดย่อม ๆ หรือใส่อยู่ในกรอบแก้วสำหรับดูเล่นเป็นของควรมอย่างโบราณเรียกว่า “เครื่องตั้ง” มักตั้งประดับตกแต่งเชิงเมรุของหลวงและเมรุเผาศพราชฎ กับตั้งไว้ดูเล่นในเรือนผู้มีฐานะดีเป็นต้น

๔.๔ งานประติมากรรมระบายหรือเขียนสีประเภทพรรณนาเรื่อง งานประติมากรรมประเภทนี้ มีทั้งชนิดที่ทำขึ้นด้วยปูนปั้น ไม้แกะสลัก ทำเป็นรูปทั้งคน สัตว์ ต้นไม้ เขามอ และเหย้าเรือน ผูกขึ้นเป็นตอนเป็นเรื่อง ดำเนินการพรรณนาความมีมาในพุทธประวัติบ้าง ชาติต่าง ๆ บ้าง วรรณคดีต่างเรื่องบ้าง แล้วเขียนระบายสีต่าง ๆ อย่างสวยงาม ประติมากรรมประเภทพรรณนาความนี้มีตัวอย่างพึงยกมาอธิบายให้ทราบในที่นี้ มีเป็นต้นต่อไปนี้

งานประติมากรรมรูปปั้นพรรณนาเรื่องพุทธประวัติ ประดับผนังภายในซุ้มคูหาประจำเมรุทิศตามมุมและย่านกลางพระระเบียงล้อมพระมหาธาตุทั้ง ๔ ด้าน ณ วัด ไชยวัฒนาราม ในกรุงศรีอยุธยา งานประติมากรรมพรรณนาเรื่องที่มีร่องรอยการระบายและเขียนสีตกค้างอยู่ให้เห็นในปัจจุบันไม่สู้มากนัก

งานประติมากรรมรูปปั้นพรรณนาเรื่องพุทธประวัติ ประดับฝาผนังในพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม ปัจจุบันเป็นวัดร้างอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ร่องรอยการระบายสีลบเลือนไปเกือบจะไม่เหลือให้เห็น

งานประติมากรรมปูนปั้นพรรณนาเรื่องพุทธประวัติ ประดับฝาผนังภายในอุโบสถวัดบางกระพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม งานปูนปั้นระบายและเขียนสีในสถานที่นี้ยังคงสภาพให้ดูชมได้ดีกว่าแห่งอื่น ๆ ซึ่งได้กล่าวข้างต้น

งานประติมากรรมไม้แกะสลักพรรณนาเรื่องพระอภัยมณี งานประติมากรรมนี้แกะสลักบนแผ่นไม้แต่ละแผ่นเล่าเรื่องพระอภัยมณีตอนสำคัญแผ่นละตอน ต่อกันหลายแผ่น แล้วระบายเขียนสีอย่างรูปภาพจิตรกรรมฝาผนัง งานไม้แกะสลักพรรณนาเรื่องพระอภัยมณีชุดนี้ ประดับติดอยู่กับฝาผนังภายในศาลาราย ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

๔.๕ งานประติมากรรมระบายหรือเขียนสีประเภทลวดลาย งานประติมากรรมประเภทนี้ ส่วนมากทำด้วยไม้แกะสลัก เป็นลวดลายตกแต่งบานประตู ประดับตู้ ทำเป็นส่วนประกอบอัญมณีที่ฝังพระพุทธรูป ทำเป็นองค์ประกอบตกแต่งสถาปัตยกรรม ลวดลายแกะสลักด้วยไม้ที่ใช้ในการตกแต่งสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาจได้รับการระบายและเขียนสีเพิ่มความสะอาดสวยงามขึ้นตามความประสงค์ของผู้สร้าง จัดเป็นงานประติมากรรมระบายและเขียนสีอีกประเภทหนึ่ง

๕. ขนบนิยมตกแต่งอย่าง ที่ทำด้วยการประดับกระเบื้องถ้วย การตกแต่งงานประติมากรรมโดยขนบนิยมในหัวข้อนี้ มักทำแก่งานประติมากรรมประเภทปูนปั้น โดยใช้เศษกระเบื้องถ้วยสีต่าง ๆ นำมาตัดแต่งเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยรูปร่างต่าง ๆ นำมาประดับติดเป็นลวดลายบนรูปภาพประติมากรรม ทำให้ผิวเป็นลวดลายมีสีสันต่าง ๆ สวยงาม

ขนบนิยมในการตกแต่งผิวงามประติมากรรมด้วยวิธีประดับชิ้นกระเบื้องถ้วยสีต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นคราวแรก แล้วแพร่หลายต่อมาจนกระทั่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังความนิยมในการตกแต่งงานประติมากรรมด้วยการประดับกระเบื้องได้เสื่อมความนิยมลงเป็นลำดับ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น เมื่อผู้ใดได้เห็นเป็นประโยชน์ในการศึกษาหรืองานวิจัยอื่น ๆ กรุณาแจ้งให้ทราบเพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

งานประติมากรรมตกแต่งด้วยชนบนิยตามกล่าวนี้ มีที่จะยกขึ้นเป็นตัวอย่างควรอธิบายให้ทราบ โดยลำดับดังนี้

งานประติมากรรมภาพยักษ์ ในเรื่องรามเกียรติ์จำนวน ๕ คู่ ตั้งประจำช่องประตูด้านในพระระเบียง ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

งานประติมากรรมภาพ เทวดา ยักษ์ และวานร แบบฐานพระพุทธรูปรางค์ ณ วัดอรุณราชวราราม ธนบุรี

๖. **ชนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการประดับกระจก** การตกแต่งงานประติมากรรมโดยชนบนิยมในหัวข้อนี้ มักทำแก่งานประติมากรรมประเภทปูนปั้น และไม้แกะสลัก โดยใช้กระจกสีตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ นำมาประดับติดกับรูปประติมากรรมทั่วไปทั้งรูป

ชนบนิยมในการตกแต่งผิวงานประติมากรรมด้วยวิธีประดับกระจกสีนี้ สันนิษฐานโดยอาศัยความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารครั้งกรุงศรีอยุธยาเมื่อรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองตอนหนึ่งว่า

“ศักราช ๑๐๐๓ ปีมะเส็ง ตรีศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลงไปประพาสพระที่นั่งไอลสวรรย์ทิพอาสน์ วันนั้นเสด็จอยู่แรม เพลาค่ำเสด็จออกมายืนอยู่หน้ามุข สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระนารายณ์ราชกุมารสองโคม อสนีตกลองต่องหน้าบันแว่นประดับรูปสัตว์ตกกระจายลงมารอบพระองค์ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ จะได้เป็นอันตรรายหามิได้”

คำว่า “แว่น” ที่ปรากฏในความของพระราชพงศาวดารตอนนี้เป็นภาษารุ่นเก่า หมายถึง “กระจก” อาศัยหลักฐานคำว่า “แว่นประดับ” หรือกระจกประดับรูปสัตว์ในหน้าบันของมุขหน้าพระที่นั่งไอลสวรรย์ทิพอาสน์ ตามที่ว่าไว้ในพระราชพงศาวดารรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนี้ ฟังทราบได้ว่า ชนบนิยมในการตกแต่งผิวประติมากรรมด้วยวิธีประดับกระจกสี ที่จัดว่าเก่าที่สุด อันจะรู้ได้ในเวลานี้ ได้มีอยู่แล้วในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง แห่งกรุงศรีอยุธยา และภายหลังความนิยมตกแต่งงานประติมากรรมด้วยวิธีประดับกระจก มิได้เสื่อมซาลง ยังคงมีการประดับกระจกตกแต่งงานประติมากรรมมาจนกระทั่งปัจจุบัน

งานประติมากรรมตกแต่งด้วยชนบนิยตามกล่าวนี้ มีที่ควรจะยกขึ้นอธิบายพอให้เห็นเป็นตัวอย่าง ในที่นี้ดังนี้

งานประติมากรรมชนิดที่ทำเป็นองค์ประกอบสถาปัตยกรรม เช่น เครื่องรวระกา ซึ่งประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา ลายอง นาคสะดุ้ง และหางหงส์ เป็นต้น องค์ประกอบสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นงานประติมากรรมชนิดหนึ่งนี้จะได้รับการประดับกระจกทั่วทั้งชิ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

งานประติมากรรมชนิดที่ทำเป็นลวดลายโดยเฉพะาไม้แกะสลักเป็นลวดลายประดับหน้าบัน พระอุโบสถ พระวิหาร แล้วประดับกระจกล้วน ๆ ทับลงบนลวดลายนั้น งานประติมากรรมชนิดนี้มีพอจะแนะนำให้คุณเป็นตัวอย่างได้ เช่น หน้าบันประดับกระจกพระอุโบสถ พระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หน้าบันพระอุโบสถ ณ วัดประยูรวงศาวาส เป็นต้น

งานประติมากรรมที่ทำเป็นรูปภาพ ซึ่งมักทำเป็นงานประเทภปูนปั้นแล้วประดับกระจกสีต่าง ๆ งานประติมากรรมประเภทนี้มีตัวอย่างที่ควรดูชมได้ คือ รูปปั้นเป็นภาพอสูร ภาพกบี่แบกฐานพระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองปิดทอง ๒ องค์ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานไฟที่ ด้านหน้าปราสาทพระเทพบิดร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง กับรูปยักษ์ปูนปั้นประดับกระจก ตั้งในซุ้มคูหาเคียงประตูทางเข้าพระมณฑป ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อีกแห่งหนึ่ง

๗. ขบนิยมตกแต่งที่ทำการเคลื่อนที่ การตกแต่งงานประติมากรรมโดยขบนิยมในหัวข้อนี้ มักเป็นงานประติมากรรมประเภทดินปั้น แล้วเคลือบสีต่าง ๆ เผาให้สุกเช่นเดียวกับเครื่องกระเบื้องเคลือบ งานประติมากรรมเช่นนี้ได้ทำทั้งชนิดที่เป็นรูปภาพ และลวดลายใช้สำหรับตกแต่งศาสนสถานในวัดวาอารามซึ่งมีแพร่หลายอยู่มิใช่น้อย

ขบนิยมตกแต่งงานประติมากรรมด้วยการเคลื่อนที่ เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปว่า เป็นขบนิยมที่เกิดขึ้นเนื่องแต่พระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การที่ทรงพระราชดำริการใหม่ขึ้นนี้ กล่าวโดยเฉพะาเครื่องรวระกาประดับกรอบหน้าบันพระอุโบสถ พระวิหารศาลาการเปรียญ ในพระอารามแต่ละแห่งที่ได้โปรดฯ ให้สถาปนาหรือปฏิสังขรณ์ใหม่แต่ในรัชกาลนี้ ก็เพื่อเปลี่ยนแทนที่เครื่องรวระกาและซ้อฟ้าอย่างเก่าซึ่งทำด้วยไม้ไม่เป็นการถาวรคงทนอยู่ได้เนิ่นนานพระราชดำริการใหม่ที่ทำให้เกิดขบนิยมตกแต่งงานประติมากรรมด้วยการเคลื่อนที่นี้ มีความตอนหนึ่งในหนังสือเรื่อง “ยอพระเกียรติ ๓ รัชกาล” นิพนธ์โดยพระยาไชยวิชิต (เผือก) อดีตผู้รักษากรุงเก่าในรัชกาลที่ ๓ พรรณนาความยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะพระราชดำริการใหม่ว่าด้วย การทำเครื่องรวระกา ซ้อฟ้าประดับหน้าบันของพระอุโบสถ พระวิหาร ในพระอารามที่ได้รับการสถาปนาใหม่ในรัชกาลนี้มีความว่า

❖ อันวัดวาอาวาสประหลาดสร้าง

- ยกย้ายหลายอย่างโบสถวิหาร
- ฉ้อฟ้าหางหงษ์ทรงบูรณ
- ไม่ทนทานว่ามักหักพัง
- พระอารามนามราชโอรส
- หน้าบันชั้นลดลวดฝรั่ง
- กระเบื้องเคลือบสอดสีมีพั่ง

เป็นอย่างนอกออกปลั่งปลาปลิว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

งานประติมากรรม ซึ่งได้รับการตกแต่งผิวด้วยการเคลือบผิวเป็นสีต่าง ๆ อย่างที่เรียกว่า กระเบื้องเคลือบ ซึ่งเป็นขนบนิยมอย่างหนึ่งในการตกแต่งงานประติมากรรมตามกล่าวนี้ ในปัจจุบันยังมีวัตถุพยานคงเหลือให้พอเห็นได้ เป็นต้นว่า

งานประติมากรรมประดับหน้าบัน พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ ชุวัดราช-
โอรสาราม

งานประติมากรรมประดับหน้าบัน พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ ชุวัดเทพ-
รัตนาราม

งานประติมากรรมประดับหน้าบัน พระอุโบสถพระวิหาร ศาลาการเปรียญ ชุวัดอัปสร-
สวรรค์

งานประติมากรรมประดับหน้าบัน พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ ชุวัดเฉลิม
พระเกียรติ

ขนบนิยมในการตกแต่งผิวงานประติมากรรมแบบไทยประเพณี ดังที่ได้พรรณนาโดย
ความพิสดารเป็นลำดับแต่ข้างต้นมาจนกระทั่งถึงส่วนท้ายเรื่องนี้ คงพอสรุปได้ว่าขนบนิยมในการ
ตกแต่งผิวงานประติมากรรมแบบไทยประเพณี ที่จัดอยู่ในความนิยมแต่อดีตกาลและในกาลต่อมามี
อยู่ด้วยกัน ๗ ขนบนิยม หรือ ๗ อย่าง โดยลำดับดังนี้

๑. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการลงรักปิดทองคำเปลว
๒. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการบุโลหะ
๓. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการทาทองหรือกะไหล่ทอง
๔. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการระบายสี
๕. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการประดับกระเบื้องถ้วย
๖. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการประดับกระจก
๗. ขนบนิยมตกแต่งอย่างที่ทำด้วยการเคลือบสี

การสร้างสรรคงานศิลปกรรมในแต่ละสมัย ศิลปินนายช่าง และผู้สร้างสรรค์ต่างก็มุ่ง
หมายและมุ่งมั่นที่จะรังสรรค์ผลงานศิลปะให้เป็นผลสัมฤทธิ์สำเร็จสมบูรณ์พร้อมทั้งรูปแบบที่จะสื่อ
ความหมายให้เป็นที่รู้ได้แก่คนทั้งปวงความงามแห่งรูปลักษณ์อันควรเป็นที่ต้องตาชวนดูชม ยังคุณ
ค่าทางวัตถุที่นำมาสถาปนาขึ้นเป็นองค์แทนศิลปกรรมย่อมจะได้รับการพิจารณาเพื่อความ
สำเร็จประโยชน์ในการสร้างสรรคงานศิลปกรรมร่วมกัน ขนบนิยมในการตกแต่งผิวงานประติมากรรม
แบบไทยประเพณีแต่ละอย่าง ๆ ดังแสดงมาโดยลำดับ ล้วนเป็นองค์ประกอบอย่างสำคัญต่อการ
รังสรรคงานประติมากรรมให้สำเร็จประโยชน์ทางคุณค่าแห่งวัตถุโดยแท้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขบถนิยมในการตกแต่งผิวงานประติมากรรมดังที่ได้พรรณนามาแต่ต้นนั้น ขบถนิยม บางอย่างได้รับความนิยมแพร่หลายมากในสมัยหนึ่ง แต่อาจเสื่อมไปจากความนิยมในภายหลังก็มี ขบถนิยมบางอย่างได้รับความนิยมฟูฟุ้งอยู่ในช่วงเวลาสั้น ๆ แล้วหมดไปโดยพลันก็มีและขบถ นิยมบางอย่างยังอยู่ในความนิยมไม่ตก ได้รับความนิยมต่อ ๆ กันเป็นลำดับมาจนกระทั่งปัจจุบันก็มี อยู่มิใช่น้อย บทเขียนภายใต้หัวข้อนี้มีได้มุ่งหมายที่จะอธิบายขบถนิยมในการตกแต่งผิวงานประติ- มากรรมแบบไทยประเพณีเชิงวิเคราะห์ในแนวประวัติศาสตร์ศิลปะ จึงงดที่จะอธิบายถึงเหตุแห่ง ความนิยมและเสื่อมความนิยมต่อขบถนิยมในการตกแต่งผิวงานประติมากรรมแบบไทยประเพณี โดยความพิสดารเป็นเฉพาะแต่ละแบบแต่ละอย่าง

อันหนึ่งบทเขียนเรื่อง “ขบถนิยมในการตกแต่งผิวงานประติมากรรมแบบไทยประเพณี” ซึ่ง ได้เรียงถ้อยร้อยคำทำเป็นความ พรรณนาเป็นเรื่อง ๆ แต่ต้นเป็นลำดับมาจนกระทั่งย่อหน้าทำนุสุด นี้ก็ด้วยความประสงค์ที่จะรวบรวมความรู้เกี่ยวกับขบถนิยมในการทำารตกแต่งผิวงาน ประติมากรรมแบบไทยประเพณี ซึ่งได้พบเห็นตามที่ต่าง ๆ บ้าง ได้ศึกษาและรับฟังจากท่านผู้ทรง คุณวุฒิในโอกาสต่าง ๆ บ้าง นำมาประมวลขึ้นไว้ที่เดียวกันโดยระเบียบ โดยหวังว่าจะเป็นการรักษา ความรู้เกี่ยวกับขบถนิยมในการสร้างสรรค์ศิลปกรรมส่วนหนึ่งไว้ได้ตามสมควร ความเรียงในบท เขียนเรื่องนี้จึงมิได้ระมัดระวังและพิถีพิถันในการใช้ถ้อยคำ ภาษาตามระเบียบการแต่งตำราหรือ แบบเรียน ด้วยความจริงใจของผู้เรียบเรียงบทเขียนเรื่องนี้ก็ได้คิดอาจเอื้อมหรือสำคัญผิดตีความ ให้บทเขียนนี้มีคุณค่าเสมอด้วยตำรา หรือเป็นเอกสารวิชาการอย่างหนึ่งอย่างใด ผู้เรียบเรียงประสงค์ เพียงบทเขียนนี้เป็นรายงานคดีไทยในด้านศิลปกรรมต่อวิญญูชน ผู้มีปรกติใฝ่ต่อการแสวงหาความ จริง ความดี และความงาม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้